

Др Драгослав Антонијевић

РЕПЕРТОАР
БОГДАНА БАШТОВАНОВИЋА
РАДНИКА-ПЕВАЧА ЕПСКИХ ПЕСАМА

Нисам први који говори о карактеристичном репертоару једног радника певача епских песама, репертоару Богдана Баштовановића из села Бесаровине код Бајине Баште. Већ је Душан Недељковић, у својој студији *Прилог проучавању законитости развитка нашег народног певања у периоду народне револуције, ослободилачког рата и изградње социјализма Југославије*, истакао лик тог радника-певача епских песама који се као такав јавио у револуцији. Под насловом *Песма о Јаворцима*, поменути аутор је навео ову прву испевану песму Богдана Баштовановића из године 1941, у којој опева разбојништво четника над невиним људима. Други аутор, Цветко Костић је, у своме раду *Сплавари на Дрини некад и сад*, објавио у целини песму Богдана Баштовановића, као типичан пример радничке песме сплавара, с напоменом да она аутентично одсликава живот и атмосферу радника-сплавара на Дрини.

Овај део западне Србије су педесетих година истраживале екипе Етнографског института САНУ. Том приликом су Момчило Радосављевић и Вида Николић-Стојанчевић, забележили шест песама Богдана Баштовановића. Године 1956. лично сам на терену, поред осталог, испитао и стваралаштво Богдана Баштовановића.

За дубље разумевање појаве и развоја Богдана Баштовановића, носиоца епске радничке песме, важно је знати да је одрастао у сиромашној сељачкој породици која је била и типичан носилац епске и приповедачке традиције. Мајка му је била позната по причању народних приповедака, а отац је био добар гуслар. Његов дед по мајци Марко Тутић био је такође гласовит гуслар, нарочито по свом извођењу класичних епских народних песама. Од њега је Богдан Баштовановић научио да свира у гусле, а технику и начин интерпретације од свога ујака Јелисија Ковачевића, као и репертоар песама о првом српском устанку, са којим је и започео своје наступе пред публиком. Није само породица била од значаја за развој овог епског певача, него и сама средина у којој је живео, чувена по гусларима, и веома израженог нерва за епски начин саопштавања и свакодневног комуницирања. У то смо се и сами уверили испитујући гусларе у овом крају, од којих бисмо поменули само најистакнутије — Цветка Максимовића, Павла Хаџића, Тијану Шкрнић, Миодрага Јовановића и др.

Одрастао у крајњем сиромаштву, Богдан Баштовановић је само с муком могао да похађа два разреда основне школе. Од ране младости пратио је оца на сплаварењу низ Дрину. Од лета 1929. године почео је самостално да сплавари у Симовићевој фирми села Забрешја. Сплаварио је Дрином и Савом чак до Београда и Смедерева, радећи тако непрекидно до 1941. године. После рата наставља посао као сплавар, када је због изградње хидроцентрале на Дрини код Зворника престао са овим послом.

Основе епског певања Богдана Баштовановића везане су за класични репертоар првог српског устанка, затим песама косовског циклуса, а нарочито песама о хајдуцима. Оно што је преузео из традиције носи печат слободарских мисли и надахнућа, а које су му нарочито усадили његова мајка и ујак.

Стога није никакво чудо да га у устанку 1941. налазимо у првим редовима, а после локалног савладавања устанка у рукама мучитеља окупатора. Лебдећи између живота и смрти, он изражава свој бунт у првој песми коју је сам саставио о *четницима Јаворцима* у којој епским десетерцом жигоше четничка злодела. Овој групи песама припадају и његове песме: *О Хитлеру*, и *Партизански устанак*. Прва песма започиње дијалогом у десетерцу између Хитлера и Мусолинија о њиховим ратним плановима и почетку другог светског рата. Друга песма могла би се означити као хроника у стиху, у којој Богдан Баштовановић излаже десетерачки о рату као немани, који започиње бомбардовањем Београда, а затим се хронолошки нижу ратни догађаји и збивања о борбама партизана, да би на крају певање завршио са сликом коначног ослобођења Југославије под знамењем петокраке звезде. Песма садржи 210 стихова, а по своме начину излагања, и епским сценама, под јаким је утицајем класичне народне епике. Овој категорији песама припада још једна песма *Покољ у Рачи* у којој се поново приказују злочини четника.

Ново поглавље у репертоару Богдана Баштовановића чине песме о сељацима-радницима. Из те групе песама поменућемо једну, која опева сељаке-раднике и која има наслов *О сељацима*, испевана лета 1941. године. Она има 174 стиха и почиње темом о тешком положају сељака-радника, нарочито неквалификованих радника, беземљаша, који су под тешким животним условима радили на експлоатацији шума у околини Бајине Баште. С друге стране, у овој песми се опевају незнање и празноверје народа, неписменост и социјални намети. На крају песме, песник отвара простор за излаз из таквог тешког положаја радника, покличом, на јединство сељака и радника у борби против угњетача.

У репертоару Богдана Баштовановића налазе се и песме облика краћих балада у којим он опева реку Дрину и живот сплавара на њој. У њима је пуно згода и незгода, тешкоћа и мука, али и један животни оптимизам и радост сплаварења. Цела та атмосфера је приказана до детаља, сликовито и на тренутке веома дирљиво. Нарочито у песми *О Дрини* опева њене лепоте и љубав према тој реци. Негде при крају песме радосно и детињски кличе изградњи хидроцентрале на Дрини, видевши у њој стварни преображај живота свога родног краја. То је нарочито лепо изразио у песмама: *Шта то*

грми тамо у Перућцу и Хидроцентрали на Дрини. У овим двама песмама, као да се осећа тенденција невештог приближавања писаној поезији, међутим оне ипак остају у подручју стиха епског десетерца, додељујући улогу јунака радничкој маси, а епски догађај је, изградња хидроелектране. Веће приближавање тзв. књижевној поезији Богдана Баштовановића је изразитије у песми *О планини Тари*.

Репертоар Богдана Баштовановића у погледу састава, тема интерпретација и првих темељних остварења, ослања се на традиционални народни еп, почев од хајдучког циклуса до песама о првом српском устанку. То би била прва основна линија његовог репертоара, из које исходи песма *О сељацима*, као друга линија у развоју његовог репертоара. Трећу линију налазимо у песми *О Јаворцима*, првој Баштовановићевој песми са темом из ослободилачког рата, која сасвим очито показује везу са почетном линијом класичне епске поезије. Четврта линија је сам ослободилачки рат и револуција. Ту је он са песмом *Партизански устанак* створио нову баладу о устанку. Ту хронику у стиху настављају и друге Баштовановићеве песме из рата. На овај се развој надовезује и пета линија са песмама о изградњи земље. Шеста и последња линија, доводи овог веома плодног и несвакидашњег радника-певача до границе приближавања књижевним вредностима.

Од самог почетка, у репертоару Богдана Баштовановића радника-певача епских песама, запажа се стални развојни процес, који карактерише тежња да се, што је могуће шире, обухвати подручје поетског стваралаштва. У основи и правој бити структурни састав његовог репертоара јасно је одређен радничком песмом сиромашног сеоског становништва које се налази у сталном преображају.

Овде показане карактеристичне линије динамичке структуре у репертоару Богдана Баштовановића, наћи ћемо вероватно *мутатис-мутандис*, више или мање богато изображене и остварене и код других представника радничке фолклорне песме.

Dragoslav Antonijević

REPERTOIR OF BOGDAN BAŠTOVANOVIĆ, A WORKER-SINGER OF EPIC POEMS

Born in the family where epic tradition was highly valued (father was a good fiddler of heroic poems, and mother well known for extra well narration of folk stories), Bogdan Baštovanović, a worker-rafter on river Drina, was in the first lines of people's resistance movement against German occupier, when it broke out in his Western Serbia native place in 1941. His first song »Pesma o Javorcima« (Song about Javorci) stigmatizes the četnik crimes done to innocent people. Author visualises Baštovanović's poems through developing process, as a chronical of people rebellion, continued by the postwar reconstruction of country, indicating the dynamic structure of his repertoire.